

Recenzja
rozprawy doktorskiej Jakuba Płaziuka
SKARGA PAULIAŃSKA W PRAWIE CYWILNYM
I POSTĘPOWANIU UPADŁOŚCIOWYM

Podstawą wydania niniejszej opinii jest uchwała Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 24 września 2024r. w sprawie wyznaczenia recenzentów w przewodzie doktorskim Pana mgr Jakuba Płaziuka. Przewód doktorski jest prowadzony na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2018r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz. U. z 2022r., poz. 574 ze zm.)

1. Ocena wyboru tematu pracy

Przedmiotem recenzowanej pracy doktorskiej jest problematyka skargi pauliańskiej w prawie cywilnym i postępowaniu upadłościowym.

Na wstępie należy zauważyć, że sformułowanie tematu (tytułu) pracy budzi pewne wątpliwości. Otóż, nie wydaje się trafne zderzenie ze sobą zwrotów „w prawie cywilnym” i „postępowaniu upadłościowym”. Skarga pauliańska jest niewątpliwie uregulowana w prawie cywilnym i szczątkowo (w zasadzie poprzez odesłanie) w prawie upadłościowym. Jeżeli więc Doktorant chciał podkreślić, że przedmiotem pracy jest statyczne badanie tekstów prawnych to być może należało pracę zatytułować: Skarga pauliańska w prawie cywilnym i upadłościowym. Jeżeli natomiast chodziło o uwypuklenie elementów dynamicznych, a mianowicie trybu i formy dochodzenia roszczeń to właściwszym tematem byłoby: Skarga pauliańska w postępowaniu cywilnym i upadłościowym.

Doktorant we Wstępie pracy nie przedstawił aktualnego stanu badań naukowych, dotyczących analizowanej problematyki. Jest to dość istotne zagadnienie, które pozwala na dokonanie oceny zasadności wyboru tematu dysertacji doktorskiej. Kwestii bezskuteczności czynności prawnych poświęcone jest wiele opracowań i monografii. Zagadnieniem tych zajmowała się chociażby prof. M. Pyziak-Szafnicka (Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika, Warszawa 1995), prof. M. Gutowski (Bezskuteczność czynności prawnej, Seria: Instytucje Prawa Prywatnego Wydanie: 2 Rok: 2017) czy też dr P. Gil (Zaskarżenie przed sądem czynności upadłego dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli masy upadłości, Wolters Kluwer 2016). W ostatnim czasie ukazał się też książka Dariusza Kwiatkowskiego, Skarga pauliańska i bezskuteczność czynności prawnych w restrukturyzacji i upadłości. Praktyczny przewodnik, która jednak ma charakter bardziej poradnikowy niż naukowy. Tematyka skargi pauliańskiej, w szczególności w postępowaniu upadłościowym, jest niezwykle istotna dla praktyki postępowań insolwencyjnych. Literatura przedmiotu nie jest zbyt bogata i nie jest też już aktualna gdyż ostatnie naukowe i pogłębione opracowania pochodzą sprzed siedmiu - ośmiu lat. W takiej sytuacji podjęcie badań dotyczących skargi pauliańskiej nie tylko w postępowaniu cywilnym ale również w postępowaniu upadłościowym oceniam jako właściwe. W konsekwencji, wybór tematu pracy oceniam pozytywnie.

Szkoda jednak, że Doktorant swoje rozważania skupił w zasadniczej mierze na cywilistycznej konstrukcji skargi pauliańskiej, w istocie rzeczy bardzo wąsko ujmując problematykę postępowania upadłościowego. Ponadto, Doktorant całkowicie pominął kwestię skargi pauliańskiej w postępowaniu restrukturyzacyjnym, nie wyjaśniając motywów takiej decyzji.

2. Metoda badawcza

W recenzowanej pracy została zastosowana metoda dogmatyczna i komparatystyczna. Podstawę prowadzonych badań stanowiła analiza tekstu normatywnego, przy wykorzystaniu dostępnych technik wykładni – językowej i funkcjonalnej. Ze względu na fakt, iż to, w jaki sposób skarga pauliańska stosowana jest w praktyce wymiaru sprawiedliwości, wynika nie tylko z jej ukształtowania na podstawie przepisów prawa, ale również poglądów doktryny, judykatury, a nawet zwyczajów – one również podlegały weryfikacji. Doktorant przeprowadził również analizę o charakterze komparatystycznym w oparciu o obowiązujący w państwach wybranych do analizy dorobek doktryny i judykatury, a także analizę regulacji normatywnych. Zastosowane metody badawcze nie budzą zastrzeżeń.

3. Struktura pracy

Dysertacja składa się ze wstępu, dziewięciu merytorycznych rozdziałów oraz zakończenia. Struktura pracy jest co do zasady uporządkowana, logiczna i nie budzi istotnych zastrzeżeń. Autor prowadzi rozważania naukowe w spójny i przejrzysty. Jediną uwagą, którą w tym miejscu można powtórzyć jest bardzo wąskie ujęcie problematyki skargi pauliańskiej w postępowaniu upadłościowym. Na 300 stron pracy zagadnieniom postępowania upadłościowego poświęcono 40 stron.

4. Tezy pracy

Przyjmuje się, że na początku pracy badawczej należy określić problem badawczy czyli opis tematu badań, celu i pytań, na które badacz chce znaleźć odpowiedzi, realizując badania.

W węższym znaczeniu problem badawczy to pytanie lub zespół pytań, na które badanie ma odpowiedzieć. Problemy badawcze dotyczą własności przedmiotu badań, ich zmian i uwarunkowań, zależności między cechami obiektów, istotności zmiennych i ich interakcyjności, wspólnego bądź wyłącznego oddziaływania¹. Przedmiotem badań Doktoranta jest skarga pauliańska. We Wstępie Doktorant wskazał, że „Celem niniejszego opracowania jest analiza poglądów doktryny i judykatury na problematykę skargi pauliańskiej, ich przedstawienie wraz z krytyczną analizą oraz zaproponowanie modelowych rozwiązań dotyczących tego, jak skarga pauliańska powinna funkcjonować w polskim porządku prawnym. Przedstawiony cel badawczy ma charakter generalny, a jego osiągnięcie będzie możliwe jedynie dzięki realizacji celów o charakterze pośrednim odnoszących się w sposób szczegółowy do poszczególnych zagadnień łączących się z problematyką skargi pauliańskiej.”. Mimo dość niefortunne sformułowanie celu badawczego (celem nie jest bowiem ”analiza”, która co najwyżej jest środkiem do osiągnięcia celu) zakładam, że celem badawczym jest zidentyfikowanie modelowych rozwiązań dotyczącego tego, jak skarga pauliańska powinna funkcjonować w polskim porządku prawnym. Co do zasady tak określony cel badawczy jest skonstruowany prawidłowo z tym jednak zastrzeżeniem, że badania Autora nie dotyczą całego polskiego porządku prawnego ale jedynie postępowania cywilnego oraz postępowania upadłościowego. Poza zakresem rozważań Autora pozostało postępowanie restrukturyzacyjne.

¹ K. Kucinski, Metodologia nauk ekonomicznych: dylematy i wyzwania, Difin, Warszawa 2010.

W recenzowanej rozprawie nie odnalazłam jasno postawionych hipotez badawczych. Takich hipotez nie wskazano we Wstępie pracy ani też nie wyodrębniono żadnego rozdziału ani podrozdziału, w którym zostałyby nakreślone tezy przyjęte przez Autora. Powoduje to, że praca robi wrażenie chaotycznej. Jest to pewna wada konstrukcyjna, która w ramach ewentualnej publikacji pracy warto usunąć, zwłaszcza, że w istocie rzeczy, w poszczególnych rozdziałach Autor stawia bardzo interesujące i nowatorskie tezy.

5. Zagadnienia językowo-techniczne

Praca jest napisana poprawnym językiem, z uwzględnieniem zasad gramatyki i stylistyki. Język pracy zachowuje odpowiedni poziom wypowiedzi, ale jednocześnie, co jest niewątpliwą zaletą, jest przystępny i zrozumiały.

Doktorant w odpowiedni sposób powoływał źródła, na których oparł swoje badania. W pracy wskazano 470 pozycji literatury, co pozwala na stwierdzenie, że Doktorant zdecydowanie zna literaturę przedmiotu.

Doceniam również wyróżnienie na początku pracy rozważań porządkujących zagadnienia terminologiczne. Takie uporządkowanie, nie zawsze jednoznacznie pojmowanych, terminów ułatwia lekturę pracy i minimalizuje ryzyko błędnego zrozumienia wywodów Autora.

6. Analiza merytoryczna pracy wraz z uwagami krytycznymi i polemicznymi.

- a) Doktorant wskazuje, że w polskim porządku prawnym funkcjonują dwa odrębne systemy prawne pozwalające na uznanie dokonanie czynności prawnej za bezskuteczną. Jest to system o charakterze indywidualnym, uregulowany w art. 527 k.c., przyznający uprawnienie do zaskarżenia czynności indywidualnemu wierzycielowi, który został pokrzywdzony dokonaniem czynności prawnej przez dłużnika z osobą trzecią. Drugim systemem, zdaniem Doktoranta, jest system upadłościowy statuujący uprawnienie do żądania uznania za bezskuteczne czynności dokonanych przez upadłego w pewnym okresie przypadającym przed ogłoszeniem upadłości. indywidualnego wierzyciela oraz kwestie charakterystyczne dotyczące zaskarzania czynności dokonanych przez dłużnika przed ogłoszeniem upadłości (s. 19). Doktorant w sposób nieuzasadniony pomija system ukształtowany przepisami art. 304 i n. ustawy z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1428).

- b) Na s. 35 Doktorant stawia interesującą tezę, zgodnie z którą celem postępowania pauliańskiego jest taka zmiana istniejącego pomiędzy dłużnikiem, a wierzycielem stosunku prawnego, że w wyniku uwzględnienia skargi pauliańskiej osoba trzecia staje się współdłużnikiem solidarnym (solidarność nieprawidłowa – in solidum) odpowiadającym do wysokości uzyskanej korzyści majątkowej (wzorem poręczyciela za dług przyszły, który również odpowiada do z góry oznaczonej wysokości zgodnie z art. 879 § 1 k.c.) lub osoba trzecia staje się współdłużnikiem rzeczowym odpowiadając za zobowiązanie wyłącznie uzyskanym od dłużnika przedmiotem czynności fraudacyjnej. Zdaniem Doktoranta, oznacza to, że przepisy o skardze pauliańskiej są przepisami zezwalającymi sądowi na ingerencję w istniejący pomiędzy wierzycielem, a dłużnikiem stosunek prawny, gdzie na mocy konstytutywnego wyroku sądu dochodzi do takiej jego modyfikacji, że osoba trzecia staje się współdłużnikiem, którego odpowiedzialność można porównać do odpowiedzialności dłużnika solidarnego (gdy przedmiotem czynności były pieniądze) lub dłużnika rzeczowego (gdy przedmiotem czynności były rzeczy lub nieruchomości), z tym zastrzeżeniem, że odpowiedzialność takiej osoby zawsze jest ograniczona do wartości uzyskanej korzyści majątkowej (wartości przedmiotu czynności fraudacyjnej). Niewątpliwie, zaproponowane przez Autora rozprawy ujęcie stanowi w polskiej doktrynie nowy pogląd na uzasadnienie odpowiedzialności osoby trzeciej w sprawach z powództwa pauliańskiego.
- c) Jako bardzo interesujące oceniam rozważania Doktoranta przeprowadzone w rozdziale III, który jest poświęcony analizie prawnoporównawczej systemów amerykańskiego, angielskiego i niemieckiego. Doceniam, dość szczegółowe przedstawienie historycznego i obecnego stanu prawnego w badanych jurysdykcjach. Doktorant zauważył również dość ciekawą prawidłowość, a mianowicie to, że wypowiedzi doktryny i judykatury w Anglii i Stanach Zjednoczonych odnoszą się raczej do praktycznych problemów związanych ze stosowaniem skargi pauliańskiej, w ograniczonej mierze omawiając jej podbudowę teoretyczną. Natomiast, w przypadku systemu niemieckiego zdecydowanie bardziej rozbudowana jest analiza teoretyczna podstaw i sposobu wykonania prawa zaskarżenia oraz jego konsekwencji prawnych. W pełni podzielam to spostrzeżenie. Uważam, że charakterystyczne dla systemów anglosaskich jest bardzo praktyczne i pragmatyczne podejście do badanych zjawisk, podczas gdy tradycyjna doktryna germańska jest niekiedy wyłącznie mocno teoretyczna.

- d) Bardzo ważne, że Doktorant zauważył, że Unia Europejska podejmuje działania dotyczące harmonizacji pewnych aspektów postępowania upadłościowego proponując Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie harmonizacji pewnych aspektów prawa dotyczącego niewypłacalności 2022/0408 (COD), której istotna część została także poświęcona kwestii zaskarżania czynności dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli (art. 4–12) (s. 85).
- e) Rozważania dotyczące materialnoprawnych przesłanek wystąpienia ze skargą pauliańską są poprawne. Autor szeroko odwołuje się do literatury przedmiotu, dokonując jej właściwego systematyzowania i grupowania.
- f) Podzielam stanowisko Autora dotyczące sytuacji, w której istnienie stanu pokrzywdzenia wierzycieli budzi istotne wątpliwości, jest sytuacja rozporządzenia przez dłużnika składnikiem majątku, który obciążony jest prawami osób trzecich. Doktorant, moim zdaniem słusznie, opowiada się za rozwiązaniem, w którym należy ustalić wartość wierzytelności, której zabezpieczenie stanowi zabezpieczenie ustanowione na nieruchomości lub rzeczy. Jeżeli wysokość wierzytelności zabezpieczonej rzeczowo przekracza wartość nieruchomości, która była przedmiotem czynności fraudacyjnej (co powinno zostać ustalone na dzień orzekania), wtedy ze względu na kolejność zaspokajania wierzycieli przewidzianą w art. 1025 k.p.c. należałoby uznać, że rozporządzenie tą nieruchomością na rzecz osoby trzeciej nie doprowadziło do pokrzywdzenia wierzycieli, a tym samym nie została spełniona jedna z podstawowych przesłanek skargi pauliańskiej. Gdyby nawet sąd uwzględnił roszczenie pauliańskie w takim postępowaniu, to następnie podczas prowadzonej egzekucji, ze względu na kolejność zaspokojenia wierzycieli określoną w art. 1025 k.p.c., wierzyciel pauliański i tak nie otrzymałby zaspokojenia, gdyż całość sumy pochodzącej z egzekucji zostałaby przeznaczona na zaspokojenie wierzyciela rzeczowego.
- g) W pełni zgadzam się, że przepisy kodeksu cywilnego o zaskarżaniu czynności prawnych dokonanych z pokrzywdzeniem wierzycieli nie znajdują zastosowania do sytuacji uregulowanych w art. 127–130a p.u. (teza taka jest efektem wnioskowania a contrario na podstawie art. 131 p.u., który umożliwia stosowanie przepisów kodeksu cywilnego jedynie w sprawach nieuregulowanych) (s. 266).

wierzytelności podlegającej ochronie, a tym samym w wydanym wyroku sąd powinien ograniczyć się jedynie do stwierdzenia, że określona czynność jest bezskuteczna w stosunku do masy upadłości, a konsekwencje stwierdzenia takiej bezskuteczności zostały określone w art. 134 p.u. (s. 270).

- i) Nie zgadzam się z zaproponowaną przez Doktoranta krytyką uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2023 r., III CZP 84/22, OSNC 2024/2/13 (s. 274). W szczególności nie zgadzam się, z twierdzeniem, że prawo upadłościowe przewiduje inne rozwiązania, które mają za zadanie dyscyplinować syndyka – np. art. 152 p.u. pozwalający na zwrócenie się do sędziego komisarza o zobowiązanie syndyka do wytoczenia powództwa, czy przepisy o odpowiedzialności cywilnej syndyka. Sędzia-komisarz w trybie art. 152 p.u. nie może nakazać syndykowi wytoczenia powództwa ze skargi pauliańskiej. Zgodnie z art. 152 p.u. sędzia-komisarz kieruje tokiem postępowania upadłościowego, sprawuje nadzór nad czynnościami syndyka, oznacza czynności, których wykonywanie przez syndyka jest niedopuszczalne bez jego zezwolenia lub bez zezwolenia rady wierzycieli, jak również zwraca uwagę na popełnione przez syndyka uchybienia. Co więcej, zaniechanie wytoczenia przez syndyka powództwa ze skargi pauliańskiej nie musi być przecież uchybieniem syndyka czy też niewłaściwym wykonywaniem obowiązków, ale może być skutkiem innej (być może nawet uzasadnionej) oceny stanu faktycznego. Osobiście, jestem zwolennikiem konferencji prezentowanej przez koncepcji I. Gil oraz P. Gila, którzy wskazują, że w sytuacji, gdy syndyk nie wstąpi do postępowania, może nadal toczyć się ono z udziałem wierzyciela, przy czym po zakończeniu tego postępowania wierzyciel zobowiązany jest przekazać przedmiot czynności fraudacyjnej do masy upadłości, a syndyk na podstawie art. 133 ust. 2 p.u. dokona na jego rzecz zwrotu poniesionych kosztów.
- j) Popieram stanowisko prezentowane przez większość przedstawicieli doktryny, zgodnie z którym wydanie przedmiotu czynności fraudacyjnej do masy upadłości nie powoduje powrotu własności rzeczy na rzecz upadłego. W konsekwencji, nie popieram twierdzeń Doktoranta, który przychylił się do koncepcji, że norma zawarta w art. 134 p.u. upoważnia syndyka do formułowania roszczenia o zwrotne przeniesienie przedmiotu czynności fraudacyjnej na masę upadłości. Doktorant zresztą dość pobieżnie uzasadnia to stanowisko, nie podejmując np. rozważań jakie skutki przy takim założeniu wywoła dla stosunków prawnorzeczowych umorzenie lub zakończenie postępowania upadłościowego. Przekazanie rzeczy do masy upadłości, o którym mowa w art. 134 p.u. oznacza po prostu obowiązek przekazania do masy upadłości (można przywołać daleko

idącą analogie do instytucji zajęcia w postępowaniu egzekucyjnym) celem poddania egzekucji uniwersalnej prowadzonej na rzecz wszystkich wierzycieli rzeczy cudzej, a więc stanowiącej własność osoby trzeciej. Konstrukcja ta niewiele się różni od konstrukcji stosowanej w postępowaniu egzekucyjnym. Zwrot „przekazanie do masy upadłości” oznacza więc w istocie obowiązek poddania rzeczy „egzekucji uniwersalnej” prowadzonej przez syndyka.

- k) Najciekawsze z punktu widzenia problematyki skargi pauliańskiej w postępowaniu upadłościowym zagadnienia wiążą się z upadłością osoby trzeciej. Zagadnienia te Doktorant przedstawił w sposób uporządkowany i spójny, aczkolwiek zabrakło zdecydowanie postulatów de lege ferenda. Problem upadłości osoby trzeciej wiąże się bowiem z ryzykiem pokrzywdzenia wierzyciela pauliańskiego, który, de lege lata, nie korzysta z żadnego uprzywilejowania w postępowaniu upadłościowym osoby trzeciej.
- l) Istotnym mankamentem pracy jest brak postulatów de lege ferenda, brak jasnego określenia czy cel badawczy pracy został zrealizowany, a więc jasnego określenia modelowego kształtu skargi pauliańskiej w postępowaniu cywilnym i upadłościowym.

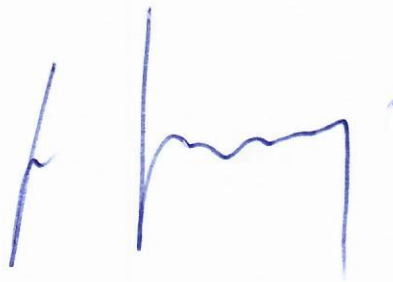
Wnioski

Recenzowana rozprawa doktorska jest opracowaniem interesującym i wartościowym. Jej przedmiotem jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorant wykazał się umiejętnością wskazania problemu badawczego oraz przyjętej metodologii. Recenzowana rozprawa doktorska nie jest powieleniem dotychczasowych rozważań na temat skargi pauliańskiej ale ma charakter nowatorski.

Autor prezentuje odpowiedni warsztat naukowy, sprawnie posługuje się przyjętymi metodami badawczymi. Jasno i syntetycznie wyraża poglądy, które z reguły wyczerpująco uzasadnia. Rozważania prowadzone w poszczególnych rozdziałach są spójne, logicznie uporządkowane i kompletne. Rozmiar przeprowadzonych badań, ich szczegółowość, a także obszerne wykorzystanie dorobku literatury i orzecznictwa budzą uznanie. Przyjęte przez Autora tezy są w większości trafne, szeroko uargumentowane i stanowią wynik wszechstronnej i wnikliwej analizy badanego zjawiska.

Przedstawione wyżej w treści recenzji uwagi mają charakter polemiczny i w niczym nie umniejszają zdecydowanie pozytywnej oceny rozprawy Doktoranta.

W konsekwencji, należy stwierdzić, że rozprawa doktorska Pana mgr Jakuba Płaziuka stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w zakresie prawa oraz jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a tym samym odpowiada ona warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.).

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized 'A' followed by a series of connected loops and a vertical line on the right.